

Andrzej Pepłoński

"Lodowa ściana. Sekrety polityki
Józefa Piłsudskiego 1904-1918",
Ryszard Świętek, Kraków 1998 :
[recenzja]

Słupskie Studia Historyczne 7, 200-203

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przypisy

1. M. M r o c z k o, *Stanisław Kozicki (1876-1958). Biografia polityczna*, Gdańsk 1999, s.147-148
2. Tamże. s.186
3. Tamże, s.205
4. Tamże, s.290

Jerzy Przybylski
WSP Słupsk

R y s z a r d Ś w i ę t e k, *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904-1918*, Kraków 1998, ss.950

Walka o niepodległość, podejmowana przez kolejne pokolenia Polaków, była nierozzerwalnie związana z przyjmującą różne formy działalnością konspiracyjną. Przygotowania do nowego etapu walki zbrojnej rozpoczęły się wkrótce po upadku powstania styczniowego. Już w połowie lat osiemdziesiątych XIX w., wśród liderów Ligi Polskiej, wysuwano pomysły wykorzystania Polaków służących w armiach państw zaborczych do działalności wywiadowczej na rzecz przyszłego powstania. Ograniczony zasięg hasel powstańczych lansowanych przez Narodową Demokrację został później wzbogacony przez Polską Partię Socjalistyczną i, odgrywającego w niej coraz większą rolę, Józefa Piłsudskiego. Ulegały też zmianom plany dotyczące wykorzystania konspiracji i roli wywiadu. Decydujący wpływ na funkcjonowanie powstających w ramach PPS nieformalnych komórek, o charakterze wywiadowczym, miała antyrosyjska orientacja konspiracji niepodległościowej. Wiele lat później okazało się, że zarówno kierunek jak i przywiązywanie dużego znaczenia do pracy konspiracyjnej odegrały istotną rolę w odzyskaniu niepodległości i w walce o kształt polityczny odrodzonej Rzeczypospolitej.

Okoliczności odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. wywoływały w minionych latach wiele kontrowersji lub wręcz nieprawdziwych ocen i opinii. Według oficjalnych interpretacji jednym z czynników, któremu usiłowano nadać decydujące znaczenie, był wybuch rewolucji bolszewickiej w Rosji. W podręcznikach historii okresu PRL rola rewolucji październikowej stała się wręcz obowiązującym dogmatem a inne uwarunkowania były pomniejszane lub pomijane. W miarę zachodzących w naszym kraju przemian teza ta była stopniowo osłabiana dzięki ukazującym się niezależnym publikacjom. Obecnie trudno byłoby znaleźć zwolenników takich opinii, nawet wśród najbardziej aktywnych propagatorów najnowszej historii z minionej epoki. Nadmierne eksponowanie znaczenia rewolucji miało między innymi prowadzić do ograniczenia roli obozu niepodległościowego, a zwłaszcza Józefa Piłsudskiego. W latach PRL powstało wiele publikacji szkalujących Piłsudskiego i jego najbliższych współpracowników, eksponujących sprzeczności polityczne i niepowodzenia w funkcjonowaniu organizacji niepodległościowych. Ulubionym argumentem wysuwany przeciwko Piłsudskiemu była jego współpraca z wywiadem austriackim i niemieckim. Władzę PRL umiejętnie wykorzystywały gen. Józefa Rybaka, byłego oficera wywiadu austriackiego, nakłaniając go do opublikowania tendencyjnych wspomnień, którym nadano formę pamiętnika (Warszawa 1954). Rewelacje Rybaka starał się uwiarygodnić Stefan Arski (*My, pierwsza brygada*, Warszawa 1962), powołujący się na wybrane dokumenty pochodzące z archiwów austriackich. Wiele innych publikacji, z okresu realnego socjalizmu, w negatywnym świetle ukazywało dążenia obozu niepodległościowego.

Brak solidnych badań na temat konspiracyjnej działalności Piłsudskiego uniemożliwiał obalenie wielu nieprawdziwych oskarżeń wysuwanych przez Arskiego i Rybaka oraz tzw. rządowych historyków. Sytuację pogarszał brak opracowań powstających na emigracji na temat współpracy wywiadowczej Piłsudskiego. Zmianę stosunku do wysiłków konspiracji niepodległościowej uniemożliwiały i nadal utrudniają wypowiedzi tych historyków, którzy całkowicie odrzucają wpływ działalności tajnych związków i struktur na wydarzenia polityczne i społeczne. Takie stanowisko na szczęście należy już do rzadkości.

Ukazanie się książki Ryszarda Świętka przerwało milczenie wokół tej problematyki. Autor w sposób kompetentny, wszechstronny i obiek-

tywny przedstawił kulisy kontaktów Piłsudskiego z wywiadami: Japonii, Austro-Węgier i Niemiec. Autor słusznie poświęcił wiele miejsca na ukazanie specyfiki rozpatrywanych zagadnień, a zwłaszcza wyjaśnienie kontrowersji wokół zasadniczego problemu – czyli charakteru współpracy wywiadowczej Piłsudskiego. Ciel nadrzędny jakim było odzyskanie niepodległości przez Polskę wymagał podjęcia nadzwyczajnych zabiegów, nawet nawiązania takiej współpracy. Nie służyła ona osobistym korzyściom. Piłsudski nawiązując kontakty z wywiadami Austro-Węgier i Niemiec zamierzał doprowadzić, poprzez grę polityczną, do rozwinięcia irredenty polskiej. Poufna współpraca ze sztabem generalnym Austro-Węgier stworzyła możliwości zalegalizowania organizacji paramilitarnych, szkolenia wojskowego i podjęcia przygotowań do przyszłej walki zbrojnej na ziemiach polskich. Bez tej współpracy władze austriackie nie wyraziłyby zgody na utworzenie Polskiej Organizacji Wojskowej, a następnie Legionów Polskich. POW odgrywała ważną rolę w antyrosyjskiej działalności wywiadowczej i dywersyjnej, a w ostatniej fazie wojny przyczyniła się w dużym stopniu do przejęcia władzy z rąk okupantów.

Należy podkreślić, że pozytywne skutki antyrosyjskiej pracy niepodległościowej największe korzyści przyniosły już po odzyskaniu niepodległości. Piłsudski raczej nie mógł przewidzieć na początku pierwszej wojny światowej, gdy tworzył konspiracyjne siatki w głębi Rosji, że będzie je mógł wykorzystać pięć lat później podczas wojny z bolszewikami. Ta problematyka nie wchodzi w zakres recenzowanej książki, ale jest niezwykle ważna, ponieważ w świetle najnowszych badań okazuje się, że istniały ściśle związki organizacyjne między Oddziałem II Naczelnego Dowództwa WP a członkami Komendy Naczelnej (KN) III funkcjonującej w Kijowie w latach 1914-1920. KN III, wykorzystując wcześniejsze kontakty PPS, zdołała rozbudować wywiad wojskowy i polityczny na Ukrainie, Kaukazie i w centralnych rejonach Rosji bolszewickiej. Wiadomości dostarczane przez KN III przyczyniły się w dużym stopniu do zwycięstwa odniesionego przez Piłsudskiego.

Okazuje się jednak, że to solidne, obszerne opracowanie, w którym autor wykorzystał liczne materiały archiwalne, drukowane źródła, pamiętniki i wspomnienia oraz krajowe i zagraniczne publikacje, nie wyjaśnia wszystkich kwestii. Autor przyznaje, że dysponował szczupłymi archiwaliami ponieważ były one świadomie niszczone zwłaszcza przez

władze austriackie. R. Świętek nie zdołał dotrzeć do wielu ważnych dokumentów znajdujących się nadal w archiwach rosyjskich. Potwierdzają to dostarczone ostatnio do Centralnego Archiwum Wojskowego kopie dokumentów Biura Wywiadowczego I Brygady Legionów i Polskiej Organizacji Wojskowej. W bibliografii brak jest również materiałów archiwalnych austriackiego sztabu generalnego, których autorowi prawdopodobnie nie udostępniiono. Zaslugą autora było odnalezienie w archiwach krajowych części akt wywiadu armii niemieckich i austriackich, operujących na ziemiach polskich podczas pierwszej wojny światowej. Dokumenty te nie pozwalają jednak na definitywne wyjaśnienie wielu problemów, jak na przykład rzeczywistego znaczenia informacji dostarczanych przez polskie siatki wywiadowcze. Ocena taka byłaby możliwa po konfrontacji tych danych z wiadomościami trafiającymi, podczas pierwszej wojny światowej, do sztabu austriackiego i niemieckiego z innych źródeł. Problem ten ma jednak drugorzędne znaczenie, ponieważ wiele ustaleń zawartych w opracowaniu świadczy jednoznacznie, że służby wywiadowcze obu zaborców osiągały znaczne korzyści ze współpracy z konspiracją Piłsudskiego.

W pracy Ryszarda Świętka zostały przedstawione nie tylko „sekrety” polityki Józefa Piłsudskiego. Książka ukazuje wiele nieznanych aspektów polityki zagranicznej i wewnętrznej Rosji, Japonii, Austro-Węgier i Niemiec, ze szczególnym uwzględnieniem działalności służb specjalnych tych państw w odniesieniu do spraw polskich. Interesujące są zabiegi wywiadu japońskiego w okresie rewolucji w Rosji 1905 r. Książka zawiera wiele cennych ustaleń, ocen i informacji. Inspiruje i zachęca do dalszych badań.

Andrzej Peplowski
WSP Słupsk